

**НООСФЕРНЕ МИСЛЕННЯ ТА ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТІВ
УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Н.О. ТЕРЕНТЬЄВА, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

E-mail: nataterentyeva@gmail.com

С.В. ЯШНИК, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: lashnyks@gmail.com

Анотація. У статті репрезентується ідея, що університети як центри формування нового ноосферного (екологічного) мислення, ноосферної свідомості виконують ще одну функцію центру підготовки фахівців із забезпечення сталого розвитку суспільства. Університет розглядається як осередок формування людини, яка володіє критично-інноваційним мисленням, спроможна до постійного саморозвитку та самовдосконалення з метою не лише самореалізації, а й реалізації гармонійних стосунків з природним середовищем. Формування планетарної свідомості та ноосферного мислення є проявом тенденції ноосферизації університетської освіти. Ноосферний підхід базується на аналізі культурно-історичних і біосферних процесів (системно-екологічний підхід до пізнання), що засвідчує різноспрямованість природних процесів у біосфері та антропогенних у техносфері, що носить антагоністичний характер і свідчить про кризовий характер взаємозв'язку суспільства і природи.

Ключові слова: університетська освіта, ноосферне мислення, ноосферна свідомість, ноосферний підхід, екологічна культура, сталий розвиток.

Актуальність (Introduction). Заклади освіти як відкриті системи перебувають під впливом факторів зовнішнього середовища, частину якого вони й становлять, завдяки чому набувають якісно нових властивостей і примножують потенціал свого розвитку. Численні дослідження вказують на існування складної і нелінійної залежності освітньої підготовки й потенціального економічного зростання країни. На розвиток системи освіти кожної країни впливають фактори правового та політичного середовища, соціально-демографічні, економічні, науково-технічні, інноваційні чинники, її історико-культурна спадщина тощо.

У впровадженні інноваційного навчання, освітніх технологій, творчого компоненту та формуванні нового мислення провідна роль належить університетам. Це виявляється, зокрема, у поглибленні кооперації між університетами на національному та міжнародному рівнях у підготовці кваліфікованих фахівців для створення й раціонального використання інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності. В університетах запроваджено такі принципи випереджувальної освіти як фундаментальність та цілісність надання інформаційних знань, індивідуалізація навчання, практичне спрямування знань, застосування у навчанні сучасних технологій, що, в свою чергу, сприятиме активізації міграції (мобільності) високоосвічених фахівців.

Університет – це, насамперед, не модерні будівлі з сучасним устаткуванням і обладнанням; – це колектив одностайців, який працює задля досягнення коротко- та довготривалих цілей, спрямованих у своїй перспективі на стабільний розвиток суспі-

льства, євроінтеграцію, збереження здобутків минулого і надбань сучасного, бачення перспектив своєї діяльності та діяльності своїх випускників. Тому університет є осередком формування людини, яка володіє критично-інноваційним мисленням, спроможна до постійного саморозвитку та самовдосконалення з метою самореалізації. Таким чином, університет виступає осередком формування акме-особистості – тобто людини-фахівця, що постійно прагне до самовдосконалення і самореалізації у різних сферах [7, с. 139].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Процеси змін, які відбуваються в світі відповідно до усвідомлення недоцільності парадигми економічного зростання та заміни її новою альтернативною парадигмою коеволюції (постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін), спрямували розвиток суспільних систем, включаючи освіту та науково-техніко-технологічний прогрес, у бік гармонізації, відповідності майбутнім потребам людства, збереження навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу, тобто започатковано перехід до так званого сталого розвитку (sustainable development). Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти в умовах забезпечення сталого розвитку є дослідження В. Андрущенка, В. Беха, О. Валецького, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майбороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Мета (Purpose) статті доведення необхідності формування планетарної свідомості та ноосферного мислення у студентів університетів.

Результати (Results). Формування планетарної свідомості та ноосферного мислення є проявом тенденції ноосферизації університетської освіти, яку доцільно розглядати в контексті стратегічного планування сталого розвитку суспільства та людського розвитку, що сприяє формуванню критично-інноваційного потенціалу університету, нового мислення людини в умовах університетської освіти, а це передбачає реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для розв'язання глобальних проблем; розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість і прозорість діяльності закладу в рамках його автономії [11, 12].

Парадигма коеволюції у контексті взаємодії тріади «людина – суспільство освіта» розкривалась у дослідженнях К. Корсака [1] щодо переходу від «макросвідомості» як специфічного менталітету, що спирається на щоденний досвід і засвоєний у системі обов'язкової освіти комплекс класично-механістичних природничих і лінійно-ієрархічних соціально-економічних законів і теорій, на істотно новий рівень – «наносвідомість» як нове світо- і соціобачення, яке в усіх важливих аспектах – від вивчення людини як біологічного об'єкту до формування і втілення у суспільне життя нової духовності – спиратиметься на досягнення нано-, піко-, фемто- та інших молодих наук, які завдяки оволодінню квантово-механічними і нелінійними процесами та застосуванню синергетичних підходів відкривають людині нові горизонти і гарантують перехід людства до стійкого розвитку та побудови суспільства знань як реалізації ідеї ноосфери в умовах XXI століття [1]. Цей перехід вимагає врахування тенденцій ультимативного врахування під час здійснення інноваційних кроків в освіті, науці, економіці (вимушеність переходу до нових моделей реформ; наслідки «інформаційного вибуху»; потреба заміни «звичайної» освіти на «первинну»; злиття праці і навчання в єдине ціле; рух до «знаннєвого» розподілу активного населення за секторами зайнятості тощо) та уникнення «ефекту хоттабізації» – ігнорування представниками психології, педагогіки й інших гуманітарних та соціальних наук найновіших природничо-наукових відкриттів [1].

І хоча наприкінці XX століття термін сталий розвиток застосовувався переважно для природничо-економічної сфери, початок XXI століття характеризується широким розумінням сталого розвитку, який визначено як «перспективну ідеологію XXI століття» [6, с. 12] і тлумачиться як «зобов'язання суспільства діяти у спосіб, що підтримуватиме життя, і дозволить нашим нащадкам жити комфортно у дружньому, чистому і здоровому середовищі» (Всесвітній комітет з питань довкілля і розвитку при ООН) [6, с. 10]. Досить детально питання сутності стратегії сталого розвитку, завдання і головні принципи переходу до сталого розвитку, історія формування концепції та аналіз основних нормативних документів представлено у праці «Стратегія сталого розвитку» (2012) [6, с. 9-31].

Питання сталого розвитку є предметом дослідження фахівців природничої, соціальної, технічної, філософської, економічної, політичної, освітньої сфер, що доводить інтеграційний характер проблематики та необхідність створення концепції (стратегії). Ядром концепції сталого розвитку визначено «збереження людини як біологічного виду та прогресивний розвиток її як особистості» [6, с. 15]. Ми дотримуємося думки, що сталим (стійким) може бути тільки такий суспільний розвиток, який спирається на конкурентоспроможну економіку; розвинений внутрішній ринок; національний виробничий комплекс, що всебічно використовує потенціал транснаціонального капіталу і гарантує економічну безпеку країни; збалансовану соціальну структуру та ефективну політичну систему. Концепція переходу України до сталого розвитку визначає цілісну систему поглядів на сталий розвиток України, правові основи, принципи, завдання та організаційні заходи переходу держави на засади сталого розвитку і є базою для розробки стратегії сталого розвитку, державних програм, проектів соціально-економічного розвитку на найближчу та віддалену перспективу. Цим документом надається тлумачення сталого розвитку як такого розвитку суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідним є узгодження екологічних, економічних і соціальних складових розвитку [6, с. 307]. Освітня сфера чітко не прописана у цих складових, хоча опосередковано можна віднести її до всіх складових розвитку держави, оскільки без кваліфікованих фахівців неможливо прийняття доцільних і далекоглядних рішень в жодній сфері господарства країни. Освіта і наука, як зазначено у розділі 7 Концепції, має створити методологічні та технологічні основи для екологічних, економічних і соціальних перетворень через формування інтелектуального потенціалу нації та духовності громадян [6, с. 322].

Людський розвиток (Human Development) є основною метою і критерієм суспільного прогресу. Нам імпонує класичне визначення Людського розвитку, яке було представлено у Доповіді про Людський розвиток: «Основною метою розвитку є розширення вибору для людей. У принципі, людина може робити вибір нескінченну кількість разів і з часом змінювати його. Люди часто цінують досягнення, що взагалі або безпосередньо не відображаються у показниках зростання чи доходів, наприклад такі, як ширший доступ до знань, краще харчування та медичне обслуговування, безпечне житло, низький рівень злочинності та вуличного насильства, задоволення дозвіллям, політичні та культурні свободи, відчуття залучення до життя громади. Метою розвитку є створення середовища, що надає людям можливість насолоджуватися довгим, здоровим і творчим життям» (Махбуб уль Хак, 1990) [8; 9].

Пошуки помилок техногенного світогляду сприяли розвитку основних ідей нової цивілізаційної парадигми. Відповідно до цієї парадигми природа і суспільство повинні розвиватися як цілісність, а не як конкуруючі величини. Цілісність передбачає взаємозв'язки і взаємозалежність елементів, що складають систему. Саме взаємопроникнення впливу біосфери і суспільства, їх коеволюція визначатиме майбутнє

людської цивілізації. Н. Малярчук [2] окреслює новий тип суспільства з так званою «ексцентричною екологічною свідомістю», якому притаманні такі властивості:

- гармонійний розвиток людини і природи є найвищою цінністю, що концептуально розкривається через такі положення: а) природне визнається самоцінним, незалежно від корисності, марності чи шкідливості для людини; б) людина не є володарем природи, а одним з членів природного співтовариства;

- відмова від ієрархічної картини світу (людство не протиставлено природі, вони є елементом єдиної системи, в якій на людину покладено додаткові обов'язки щодо навколишнього середовища);

- метою взаємодії з природою є максимальне задоволення як потреб людини, так і потреб природного співтовариства в цілому (тобто втручання та незворотній вплив природу трансформується на взаємодію).

- характер взаємодії з природою визначається «екологічним імперативом», який засвідчує таке: правильним і дозволеним є те, що не порушує існуючу в природі рівновагу.

- природа і все природне сприймається як повноправний суб'єкт взаємодії з людиною;

- етичні норми і правила рівною мірою поширюються як на взаємодію між людьми, так і на взаємодію з світом природи.

- діяльність з охорони природи (навколишнього середовища), керована необхідністю зберегти природу заради неї самої та людства, зокрема;

- розвиток природи і людини усвідомлюється як процес коеволюції – взаємовигідної єдності [2].

В. Сніжко, окреслюючи геопсихічний вплив біогеографічного та біоценозного середовища на сомато-психологічний стан людської психіки, вважає природне довкілля найважливішим фактором людиноформуючої геопсихологічної структури. Базуючись на природній психофілософській концепції, він зазначає: «Лише конкретний терен творить конкретний етнос, а не етнос творить природне довкілля та пристосовує до нього екологію» [4, с. 189]. Саме ж природне довкілля (терен) є динамічною структурою, стан якої залежить як від природно-кліматичних, так і від соціоприродних чинників. Відповідно, автор наголошує на «взаємозалежності терену і людини, яка перебуває разом з тереном у часопросторовому розвитку» [4, с. 158]. Це викликає розуміння етнічної культури як сукупності матеріальних і духовних цінностей, що склалися еволюційним соціоприродним шляхом на геопсихічній території засобами етнічного самовизначення (особливої системи харчування, етноестетики, богорозуміння, праці тощо). Ґрунтуючись на ідеї взаємозв'язку етносу з біо– та соціосферами В. Сніжко робить висновок про існування певного історико-культурного та психофункціонального цілого, що й складає етносферу землі [4, с. 197]. На превеликий жаль, усвідомлення відповідальності людства за перетворення планети співпало з різким зменшенням природніх можливостей.

Усвідомлення сучасною цивілізацією реальності глобальної екологічної кризи змусило вчених переглянути концепції цілісного погляду на світовлаштування. Актуальним є використання ноосферного підходу, а саме представлення оточуючого світу у вигляді системи, цілісного живого організму. Ноосферний підхід базується на аналізі культурно-історичних і біосферних процесів (системно-екологічний підхід до пізнання), що засвідчує різноспрямованість природних процесів у біосфері та антропогенних у техносфері, що носить антагоністичний характер і свідчить про кризовий характер взаємозв'язку суспільства і природи. З позиції нелінійного підходу історичний шлях людства постає як сукупність самотутніх історичних організмів, багатолінійний, поліцентричний, різномірний процес надскладної конфігурації, розвиток якого

не зводиться до сукупності змін поступального характеру. Відповідно соціоприродні системи та їх вплив на культурно-історичний процес пов'язується із глобальною екологічною кризою, яка потребує системно-екологічного підходу до її аналізу [3, с. 74].

Відтак змістовним і формотворчим ядром процесу природокористування є екологічна культура як конкретно-історичне уособлення адаптивної стратегії людства [10]. Екологічна культура проявляється у двох напрямках: а) як сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують стійку рівновагу в системі «людина — довкілля»; б) теоретична галузь знань про місце людини у біосфері як істоти діяльної, організуючої її структурні та функціональні блоки, як дедалі зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери. Без знання кола проблем, притаманних екологічній культурі, зауважують науковці, не можна зрозуміти, чому одні спільноти (етноси) живуть у злагоді з природою, тобто стверджуються у світі як етноси екофільні, чому в одних випадках людська діяльність породжує гармонійні ландшафти та екосистеми, а в інших – довкілля перетворюється на пустку [5, с. 12].

Висновки і перспективи (Discussion). Університети як центри формування нового ноосферного мислення, ноосферної свідомості виконують ще одну додаткову функцію: центру підготовки фахівців із забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади «людина – суспільство – освіта» на початку XXI століття : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10 / АПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2006. 36 с.
2. Малярчук Н.Н. Здоровий спосіб життя: навч. пос. Тюмень: Вид-во Тюменського державного університету, 2008. 200 с.
3. Попов С.М. Філософія зворотного зв'язку у парадигмі саморегуляції складних сучасних соціальних систем // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА. 2011. № 46. С. 65-83.
4. Сніжко В.В. Українознавство: природна психо-філософська концепція. Київ : Рада, 2010. 528 с.
5. Становлення і розвиток аграрної освіти та науки (з найдавніших часів до сьогодення) / Д.О. Мельничук та ін. Київ: НАУ, 2005. 224 с.
6. Стратегія сталого розвитку : Підручник / Боголюбов В. М. та ін. Херсон : Олді-плюс, 2012. 446 с.
7. Терентьева Н. Развитие университетской освіти в Украине: история, современность, тенденции : монография. Київ: Интерсервис, 2015. 428 с.
8. Україна: на шляху до соціального залучення / Національна доповідь про людський розвиток 2011. Київ, 2011. 124 с.
9. Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 / Національна доповідь. Міністерство економіки України. Київ, 2010. 110 с.
10. Яшник С.В. Природно-просторові детермінанти управлінської культури як основа переосмислення соціоприродної дійсності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». Київ, 2013. Вип. 192. Ч. 2. С. 294-302.
11. Яшник С.В. Формування управлінської культури майбутніх фахівців лісгосподарської галузі: теорія, методика, практика: монографія. Київ: Видавничий центр НУ-БіП України, 2016. 509 с.
12. Terentieva N., Yashnik S. Formation of planetary consciousness and the noosphere mentality of the universities' students as a condition for sustainable development // *Edukacja – technika – informatyka: Rocznik naukowy* Nr 1/19/2017/ Rzeszów. P. 145-152.

References

1. Korsak K. V. (2006). Socio-philosophical analysis of the tendencies of the triad development "man-society-education" at the beginning of the XXI century: author's abstract. APS of Ukraine, Institute of higher. education. Kyiv, 36 p.
2. Malyarchuk N.N. (2008). Healthy Lifestyle: Teach. pos Tyumen: Tyumen State University, 200 s.
3. Popov S.M. (2011). The philosophy of feedback in the paradigm of self-regulation of complex modern social systems [Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy: a collection of scientific works]. Zaporozhye: A view of the ZGIA. № 46. С. 65-83.
4. Snizhko V.V. (2010). Ukrainian science: the natural psycho-philosophical concept. Kyiv: Rada, 528 p.
5. Formation and development of agrarian education and science (from ancient times to the present) (2005). D.O. Melnichuk et al Kyiv: NAU, 224 p.
6. Strategy for Sustainable Development: Textbook (2012). Bogolyubov V.M. and others. Kherson: Oldi Plus, 446 p.
7. Terentyeva N. (2015). Development of university education in Ukraine: history, modernity, trends: monograph. Kyiv: Interservice, 428 p.
8. Ukraine: Towards Social Inclusion (2011). [National Report on Human Development 2011]. Kyiv, 124 p.
9. Millennium Development Goals. Ukraine 2010 (2010). [National Report. Ministry of Economy of Ukraine]. Kyiv, 2010. 110 p.
10. Jashnik S.V. (2013). Natural-spatial determinants of managerial culture as a basis for rethinking socio-natural reality. [Scientific herald of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series "Pedagogy. Psychology. Philosophy"]. Kyiv, 2013. Vip. 192. Part 2. S. 294-302.
11. Yashnik S.V. (2016). Formation of managerial culture of future specialists in the forestry industry: theory, methodology, practice: monograph. Kyiv: Publishing Center of NUBiP of Ukraine, 509 p.
12. Terentieva N., Yashnik S. Formation of planetary consciousness and the noosphere mentality of the universities' students as a condition for sustainable development [Edukacja – technika – informatyka]. Rocznik naukowy Nr 1/19/2017/ Rzeszów. P. 145-152.

НООСФЕРНОЕ МЫШЛЕНИЯ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТОВ КАК УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Н.А. Терентьева, С.В. Яшник

Аннотация. В статье представляется идея, что университеты как центры формирования нового ноосферного (экологического) мышления, ноосферной сознания выполняют еще одну функцию центра подготовки специалистов по обеспечению устойчивого развития общества. университет рассматривается как центр формирования человека, который обладает критически инновационным мышлением, способный к постоянному саморазвитию и самосовершенствованию с целью не только самореализации, но и реализации гармоничных отношений с природной средой. формирования планетарного сознания и ноосферного мышления является проявлением тенденции ноосферизацией университетского образования. ноосферный подход базируется на анализе культурно-исторических и биосферных процессов (системно-экологический подход к познанию), что свидетельствует о разнонаправленности природных процессов в биосфере и антропо-

генных в техносфере, носящий антагонистический характер и указывает на кризисный характер взаимосвязи общества и природы.

Ключевые слова: университетское образование, ноосферное мышление, ноосферное сознание, ноосферный подход, экологическая культура, устойчивое развитие.

NOOSPHERICAL THINKING AND ECOLOGICAL CULTURE OF STUDENTS AS A REQUIREMENT OF ONGOING DEVELOPMENT

N. Terentieva, S.Yashnyk

Abstract. We represent next idea in this article: universities as a center of new noospherical (ecological) thinking development as well as noospherical understanding are leaded by one more function of professional development center of ongoing development saving of society. University is looked through as center of human development, human with critical and innovative thinking that can develop and train itself on a daily basis having goals not only in self-realization, but as well in realization of harmonic relations with world. Forming of planetary thinking and noospherical thinking are the first indicators of development of noospherical approach in university education. Noospherical approach is based on analysis of cultural, historical and biospherical processes (system and ecologically based approach to learning) than confirms that natural processes in biosphere has different approaches and has antagonistic character and informs about crisis character of connection between society and nature.

Keywords: university education, noospherical thinking, noospherical understanding, noospherical approach, ecological culture, ongoing development.

УДК 372.862

RESEARCH OF «LIFTING TRANSPORT MACHINE» DISCIPLINE TRAINING METHOD (IN EXAMPLE OF NUBIP OF UKRAINE)

V.M. TESLYUK, associate professor of education

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: tesliuk46@gmail.com

D.A. MIKHAILOVSKY, a student of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: dima1-96@mail.ru

Annotation. The article deals with the method of teaching the discipline «Lifting transport vehicles» (in the example of the NUBiP of Ukraine). In the course of the experimental work, a confirmatory study was carried out using the questionnaire method. It is proved that most often on discipline «Lifting transport vehicles» lectures-conversations, lectures-visualizations, lectures-explanations, lectures-stories are held. The teacher in most cases adheres to the methodical requirements for conducting training sessions, applies active methods and technical means of teaching, applies to the students tactically, with respect. Students sometimes have difficulty in independent work on discipline. Most respondents perform tasks for self-employment using Internet sources.

Keywords: methodology, discipline, lecture, laboratory lesson, teaching methods, teaching aids, questionnaires.

Introduction. In today's conditions of reforming the education system of Ukraine,